

Ekskursion til Tyske arkegårde 24-26 oktober, som inspiration til planlægning af arkegårdsseminaret d 14-15 november 2014.

Deltagere i ekskursionen var:

Mette Meldgaard(rapport), Bjarne Hansen, Hans Nebel, Holger Jessen, Stig Benzon(billeder) samt Linette og Natascha Steffensen.

Der foreligger desuden, som afslutning på hele projektet, en arkegårdsrapport med en konkretisering af, hvordan Arkegårde som levende biodiversitetsgårde, vil kunne spille en væsentlig rolle i det danske arbejde med bevaring af vores husdyr- og plantegenetiske ressourcer. Arkegårdene vil endvidere spille en rolle i forhold til natur, læring og som en vidensbase for, hvordan arbejde med et tæt samspil mellem dyr, planter og natur i en selv bærende enhed kan finde sin balance.

Ekskursion og rapport har fået støtte fra Fødevareministeriets "projektilskud vedrørende gamle danske husdyrarter- og racer", der også har støttet det efterfølgende seminar og den afsluttende arkegårdsrapport.

Det tyske arkenetværk

De tyske arkegårde består af arkegårde, arkeparker, arkelandbyer og arkeregioner:

- Er et projekt under GEH den tyske bevaringsforening for gl. husdyr
- Arkegårdene har et beskyttet varemærke/ logo og en udbygget [hjemmeside](#)
- Hver gård afspejler de mennesker, som arbejder med bevarelse og produktion på den enkelte gård
- Gården underskriver en kontrakt for at deltage og betaler ca. 1000kr om året.
- Årsmøde og årsskrift lokale afdelinger

Kravene til arkegårdene er:

- Medlemskab af GEH
- Har racer fra listen over bevaringsværdige husdyr
- Dyrevelfærd; strøelse, sommergræs, - fuldspalter mm.
- Fodring; stor selvforsyning, meget grovfoder, lav energi
- Helst økologisk, biodynamisk eller under ekstensive ordninger

Arkelogoet

Til *arkeparkerne* er kravene først og fremmest formidling omkring diversitet og dyrenes oprindelige brug, som en del af landbruget.

Arkelandbyerne har som mål at formidle om truede racer og biodiversitet. De er en sammenslutning af forarbejdningsvirksomheder landbrugs- eller hobbylandbrug, hvis formål er at bevare mangfoldigheden af husdyrracer. Hver virksomhed har sine egne strukturer og prioriteringer og bidrager med dem til enheden Arke landsby. Der skal være mindst 4 enheder.

Arkeregionerne består af minimum 6-8 husdyrbrug i et område på ca. 1000 km² og har igen formidling som mål og samarbejde.

Der er ikke ret mange arkelandbyer og regioner endnu.

Da vi udvalgte besøgsstederne gik vi efter at finde steder med malkekøer eller en anden decideret produktion som naturpleje med får.

Lüneburger Heide.

Første stop var Lüneburger Heide. Et kæmpestort hedeområde, der er et naturbeskyttelsesområde med rigtig mange besøgende.

De Grå hornede heideschnucke får er en gammel race, der stammer fra mufflonen og er korthalefår. De har været en del af en flere hundrede år gammel driftsform, hvor hyrder hver dag drev fårene ud på heden, men samlede dem om natten i fårehusene, der også giver beskyttelse i læmningsperioden. Tilbage i tiden har der været op til 100.000 moderfår. Møget fra fårehusene blev brugt til de nærliggende agre dengang som i dag, og er på den måde med til at bevare heden som en næringsstoffattig biotop. I dag er det svært at skaffe græsningsarealer udenfor naturbeskyttelsesområdet pga. konkurrencen fra (biogas)majsen, så det sætter en grænse for antallet af får.

I samtale med hyrden

Hyrden drager ud på heden

Vi havde en aftale med en fårehyrde, som hyrdede en stor brugsbesætning på 370 moderdyr. Der findes både deciderede avlsbesætninger af hedefårene og brugsbesætninger, hvis vigtigste formål er naturplejen af heden. Hyrden her fortalte, at han udvalgte 7 væddere med øjnene blandt de renavlede dyr dvs. ud fra hyrdens erfaring samt ved naturlig selektion. Vædderne blev sat ind mellem 12 august og 2 september og forud havde fårene gået på gode næringsrige marker. Det betød, at hovedparten af læmningerne sker indenfor få dage i februar. De

holdes på stald de første måneder og efter 2 måneder klippes moderdyrene (ulden vil først gro ud når der er gået et stykke tid efter læmningen). Denne flok havde 800km² til græsning. Fårene har tynde ben og bevæger sig ubesværet, det er tydeligt, at det er en race beregnet til at bevæge sig over store områder. Fårene kan gå op til 20 km hver dag, men hvis de går længere, taber de sig.

Besætningen var økologisk, så der var bl.a. krav til hvor mange m² hvert får skulle have i den indendørs læmningsperiode, her var 900 m² stald.

Krogvægt ved slagting i efteråret 22-25 kg

Ulden blev brugt til forskellige produkter, der solgtes på heden, men vi kunne ikke få svar på skindene.

Sammen med flokken gik også en gruppe geder af Nubisk / afrikansk race, noget man ikke har gjort traditionelt. Man kunne have ønsket sig en lokal autentisk gederace. Her går naturpleje opgaven frem foran det oprindelige og trykket fra fremspirende træer var så stort, at det var nødvendigt med geder til at supplere fårene.

Heideschnucken fårene har tynde ben beregnet til at gå langt.

Til overvejelse:

- Både avlsbesætninger, hvor der er styr på blodlinierne via test og brugsbesætninger, der laver naturpleje og giver større indtjening fordi vædderne udvælges efter deres brugsegenskaber.
- Kompromis med det kulturhistoriske med geder i flokken.
- Stor oplevelsesværdi med de store flokke og hyrderne
- Videreførelse af erfaring gennem hyrderne (vores var selv født i området) for hvem det er en livsstil (jeg tror naturbeskyttelsesforeningen ejede avlsbesætningerne og brugsbesætningerne var en form for "forpagtning")
- Det er billigt at etablere sig som selvstændig landmand med hyrdning – ingen køb af jord eller bygning – måske heller ikke besætning.
- Mulighed for "fondseje" af besætningen (kan undersøges nærmere hvordan de gjorde)
- Meget stor følgeindustri af hedeplejen, som må give gode arbejdspladser
- Der kan skabes "sociale" arbejdspladser til mennesker der har svært ved det normale arbejdsliv. Ingen maskiner osv. der kan gå i stykker, men pasning af dyrene.
- Geder skal naturligvis være lokale racer og det er der ikke noget problem i (jeg fatter ikke hvorfor det ikke er sket her) Der fik man indtryk af hvordan det forstyrrede hele oplevelsen.
- Fårenes økonomi kan forbedres igennem salg af skind og lokale fåreprodukter til turisterne. Heden (i DK engene) er agrenes moder (gødning fra unge til agerjord via dyrenes gødning).

Hof Luna, Everode, syd for Hildesheim (www.hof-luna.de):

Biodynamisk gård med rødt Anglerkvæg (førende indenfor) tilknyttet det tyske arkegårds-koncept. Har desuden tyske landrace svin Bentheimer svin. Hof Luna har indtil nu været en traditionel gård midt i byen med stald, mødding og det hele bag huset. Der er desuden en gårdbutik. Fordi bindestalde nu forbydes har gårdens ejer, Wilhelm Bertram, bygget en ny løsdriftsstald med sengebåse til 70 køer udenfor byen, som skal tages i brug inden længe. Når køerne er flyttet ud skal de gamle stalde laves om til et sted skoler mv. kan komme og få undervisning.

Ejendommen består af 150 ha heraf 80 ha græs og 10 ha hegn. På ageren dyrkes hvede, rug spelt og lidt ærter. Når møget køres ud på ageren muldes det ned 2 gange i øverste lag, derefter pløjning.

Hof Luna arbejder bevidst med biodiversitet i plantedelen også. Wilhelm Bertram bruger hegnene aktivt, køerne kan æde af de mange trætyper i hegnene og har dermed ikke brug for mineraler. Der er desuden plantet mange æbletræer i hegnene. Der er stor biodiversitet i græsmarken og agermarken er "podet" med jord fra græsarealerne, så der er

kommet en stor naturlig bestand af "ukrudt" bl.a. 30 sjældne arter af urter.

Anglerkvæget og RDM ligner hinanden

Køerne er ikke helt rene anglerkøer (90%) (Anglerkvæget er ophav til de danske røde køer), man går også op i at de har gode brugsegenskaber. Anglerracen stammer fra Anglerhalvøen mellem Flensborg Fjord og Slien, som hørte under Danmark frem til 1864. Anglerkvæget regnedes for Tysklands bedste malkerace, men er i dag fortrængt ved opblanding af udenlandske racer. Der findes ikke længere 100 pct. rene køer, kun lidt frossen sæd fra nogle få rene tyre. Hof Luna er førende i bevaringsarbejdet for det mest autentiske Anglerkvæg (www.anglerrind-az.de).

Når besætningen på Hof Luna udvides sker det med eget tillæg. Dels fordi det er svært at købe anglerkvæg, dels for at undgå for stor investering. Der arbejdes målrettet med at få lang levetid på dyrene, man er med i et internationalt projekt omkring dette (Arbeitsgemeinschaft für Rinderzucht auf Lebensleistung, www.arge-ll.de). I projektet er der flere brug med forholdsvis stor ydelse, men i avlsarbejdet bliver vitalitet prioriteret over ydelse.

Underlaget i sengebåsene diskuteres

Flugtgang foran sengebåsene

I den ny stald til 70 køer er der tænkt meget over. At det kan blive en god stald til køer med horn. Det er en sengebåsestald og i båsene er 1/3 kompost, 1/3 komøg, 1/3 halm. Forest i båsene er en kæde, så køer, der bliver presset af andre køer bagfra kan gå under og foran i rækkerne. Der er skrabere, der fører møget over en rist, så man kan adskille det flydende fra det faste møg.- Det faste møg skal laves til kompost sammen med flis. Der er løbegårde udenfor til om vinteren også en ekstra kraftig til de 3 tyre, desuden er der en bedækningsbås. Hele staldbyggeriet kommer til at koste 1,3 mio. € .

Mælken leveres til et økologisk mejeri, men bliver ikke holdt separat som anglerkvægsmælk. Ekstra pris for ensilage fri, for antibiotikafri og for Demeter.

Hof Luna har været med i arkegårdsnetværket siden 1998 og har som den sidste af de krævede 3 arter gl. Tyske hyrdehunde.

Til overvejelse

- spændende om stalden rent faktisk kommer til at fungere for køerne med horn, og om der kommer avlskompromiser i forbindelse med udvidelsen af besætningen.
- Ærgerligt, at mælken ikke kunne bruges separat, men det virker som om øko er det første store skridt, og så tænker man ikke så meget længere afsætningsmæssigt.
- Det virker som om, det betød noget fagligt for avleren selv, at være med i arkenetværket, men står lidt mere uklart om det har betydning i profileringen af gården og gårdbutikken.
- Der var en fin sammenhæng mellem plantedelen, husdyrene og det smukke kulturlandskab.
- Der kunne gøres meget mere afsætningsmæssigt med både kød og mælk
- Spændende at kunne lave kompost ud af en "gyllestald"
- Kornet der dyrkes med gødning fra stalden kunne også afsættes meget mere offensivt.
- Besøgsdelen kunne udvides i forhold til de mange turister i området og den smukke beliggenhed. Det betyder meget med beliggenheden for disse ejendomme – det vil det også i DK – det er en del at den totale oplevelse.

Rhönshafhof, Sondershausen-Schernberg i Thüringen:

Ligger i det tidligere Østtyskland og er startet af en vældigt engageret mand, Udo Pössel

(www.arche-rhoenschafhof-poessel.de). Det er dog nu hans datter, Claudia, der står for driften. Hovedindtægten kommer fra naturpleje med får (700) på 300ha. Det er får af racen Röhnshaf, der er 7 blodlinier alle østtyske og i krydsningen roteres mellem disse blodlinier. Fårene tages på stald og lemmer allerede i december. Lammene fodres på stald og bliver solgt i marts med 18 kg slagtevægt. Supergodt kød, 200 lam sælges til private. På naturområdet kunne man finde 400 orkideer.

Hr. Pössel med Thüringer-Sächsisches Kaltblut

Derudover har man røde køer af racen Rotes Höhenvieh, som oprindeligt har haft tre formål; mælk, kød og trækraft. Han solgte også nu en del stude, som skulle bruges som trækdyr – i dag dog til turister, det betød en højere pris for dyrene end hvis de blev solgt til kød.

Køerne yder 3000-3500l/ år med 4,8% fedt. De har en god mælke kvalitet og godt kød.

På gården er der desuden geder (Erzgebirgsziege), arbejdsheste (Thüringer-Sächsisches Kaltblut), 3 typer grise (bl. a. en tysk Sattleback og en Angler-Sattleback), kaniner (Thüringerkaninchen) og høns (Deutsche Sperber og Thüringer Barthüner) i mange forskellige farver, og i meget fine huse og indhegninger samt duer og ænder (Pommerenten (nærmest identiske med Sort Dansk Hvidbrystet)). Racerne har været bevaret, fordi de små private lodder, der var i Østtyskland ved siden af de store statsbrug, ikke havde råd til at købe nyt ind og brugte heste i stedet for traktorer. Vores vært havde så samlet dem ind og gik meget op i at bevare den oprindelige genetik, alle dyr var stambogsførte. Han fortalte at man fik 200€ / dyreenhed i støtte til de gl. Racer.

Hr. Pössel med Angler Sattelschwein

Han var endvidere i gang med at plante gamle æblesorter.

Han fortalte desuden, at der var anglerkøer i polen, fordi de havde været givet som krigserstatning fra Tyskland.

Ved siden af fårene og de gl. Racer var der også et konventionelt drevet agerbrug.

Der kommer rigtigt mange skoleklasser på besøg.

Mange børn i dag kender slet ikke landbrugsdyrene og på de fleste landbrug er kun én slags. Her kan de se dem alle.

Til overvejelse:

- Meget spændende sted, med orden på det genetiske og stor viden indenfor feltet. Man fik dog ikke oplevelsen af sammenhængen mellem dyrene og deres oprindelige miljø, på samme måde, som vi oplevede hos brugsbesætningerne. (Vi så kun nogle enkelte får hjemme på gården).

- Dette sted var ikke økologisk, betød det noget for oplevelsen?

- Dygtig formidler, hvor man ser hvor meget autenticitet betyder for formidling, han gik rent ind på lystavlen.

- Stalden virker alt for populistisk og som en zoologisk have.

- Der mangler sammenhæng til plantedelen, som forklares af historikken i DDR- de er ikke nået til økologien endnu.

- Men fint med sammenhæng til fjerkræ, grise osv. Og en stor formidling til skoleklasser.

Hotel Öko Markt Werratal.

Vi overnattede på et økologisk hotel, som viste sig at være et tidligere statsbrug, hvor de omkring 21 landmænd havde besluttet at lægge om til økologi. 1650 ha jord, 270 malkekøer, 100 søer, 36.000 læggehøner, ammekøer, mejeri, osteri, biogasanlæg, butik, hotel alt så meget veldrevet ud.

Kunne være interessant at høre om ejerforhold og organisering af samme – kunne bruges til nye ejerformer på Arkegårde – de forskellige tiltag behøver jo ikke ligge samme sted som det gør her.

Læs mere på: oekozentrum-werratal.de

Schwalbenhof, Wülfershausen, Bayern

Karl-Heinrich og Elisabeth Weber (www.schwalbehof.de). Økologisk mælkeproduktion med i alt 42 køer

hornede køer, heraf 32 (Gelbes Frankenvieh) og 2 tyre – resten af køerne af racen Fleckvieh.

Ejendommen på 84 ha er købt i 1988 og blev lagt om til økologisk i 1989 men mælken blev først solgt som øko i 2005. Køerne kommer fra faren og er stambogsførte siden 1957. Hovedstammen består af de nævnte 32 gule/ gelbes Frankenvieh. På deres hjemmeside vises deres Fleckvieh, og så havde de en sort, som godt kan stamme fra krydsning med Schwarzsunte, noget forvirrende for udenforstående. De 2 racer har noget forskelligt temperament, den ene er god til mælk,

den anden til kød. De har en livslængde på 15-20 år, så man skal passe på hvordan man krydser. De havde haft nogle problemer med for store kalve, så nu blev alle kvier insemineret med Angus.

De giver op til 8500 kg mælk/ år. En ko, som lever endnu, havde haft 107.000 kg mælk i livsydelse. I snit 6000 kg 4,5% fedt og 3,8% protein med meget lidt kraftfoder og køerne vejer omkring 600 kg. Foderet er græs om sommeren og hø om vinteren, der var lige bygget ny stor hølade, med tørringsanlæg pris 300.000€, der var dog et højt EU tilskud også.

Vi diskuterede celletal, da ældre køer giver højere celletal og det er noget man må tage med i overvejelserne når man går efter køer med et langt liv, noget af celletallet kunne henføres til indkrydsning med Fleckvieh?

Gelbviehkøer med duftende hø

Der gik nogen år, før det var muligt at levere til et økomejeri, men der er ingen merpris for høet, da emmentaler mejerier ligger for langt væk. Til gengæld betales der tilskud for høslåning omkring 5000€ for de 50 ha. Det var utroligt rolige køer i den forholdsvis lille sengebåsestald. De havde ikke problemer med hornene og mente høfodringen var vigtig, fordi den beskæftigede køerne – tyggetid er hyggetid- og så var

det vigtigt at minimere al stress og undgå f.eks snævre døråbninger og andet, hvor køerne ikke kan vige. Desuden betyder den høje levealder på køerne, at rangordenen ikke forstyrres ved at der kommer nye voksne køer ind i flokken. Den dominante ko havde fået 15 kalve.

De behandler ikke yver med antibiotika, men malker ud eller bruger homöpatisk medicin, der virker i 80% af tilfældene.

En arkegård skal have flere dyr, her var også vædderkaniner (Meissner Widder). Bonden var tysk mesteravler og gik på udstillinger med kaninerne og solgte avlsdyr. Desuden var der en flok på 12 moderfår af den lokale race Coburger Fuchsschaf.

Man havde en gårdbutik og eget osteri, hvor man lavede en fast ost og yoghurt, der kun blev solgt i gårdbutikken (så var det også meget lettere med fødevarekontrollen). Der blev brugt omkring 1200 kg mælk om måneden her.

Spelt var en anden passion og ud af 30 ha med korn er 16,5 ha spelt af 2 sorter; Oberkulmer Rotkorn og den 500 år gamle Bauländerspelz, som begge er helt uden hvedegener. Har eget renseri og afskalning og renser også for andre.

Sønnen skulle overtage gården og så skulle der bygges ny stald. Det kunne man søge tilskud til, men så skulle stalden være til flere køer end de egentligt ønskede.....

Til overvejelse

- Det at koble produkterne fra de gamle racer med arkegårdene lod ikke til at være nemt i området (måske bortset fra lammekødet fra naturplejeprojekterne) og måske heller ikke et fokuspunkt for "produktions"bønderne. Her var det meget mere koblingen mellem fodringen – afgræsning og hø – og vitaliteten, lang livsydelse, der var i højsædet. Ville vi ikke kunne gøre det bedre i DK? Hvad skal der til ?

- Blev der passet godt nok på "de gamle gener" i brugsbesætningerne? Eller er det vigtigt stadig at have deciderede avlsbesætninger og så brugsbesætninger? Hvilke egenskaber må man avle efter i brugsbesætninger for at man kan sige, at det stadig er bevaring?

- Alle gårde havde formidling og kontakt med omverdenen på forskellig måde, som arkegårdskoncept. Hvor adskiller det sig fra oplevelse af en gård og kanin-kæling?

- Hvordan kan man tænke sig et stærkt fagligt netværk mellem danske arkegårde?

Gårdens ny høtørringsanlæg

- Afsætningsmæssigt er vi meget længere i DK.

- Der skal skelnes imellem Arkegårde som er avlsbesætninger (og også produktionsgårde) under et samlet avlsprogram og brugsbesætninger der bruger gener fra de gamle racer, disse kan ikke blive autoriserede Arkegårde.

- Formidling behøver ikke være forskellig – vi kender som forbrugere godt forskel, når vi hører om kulturarvsting og moderne ting. Formidling handler om sammenhæng i hele formidlingskæden og i dette tilfælde om engagement, autencitet, område osv. Men vi er ikke hverken finere eller bedre end andre landmænd der formidler.

- Autorisation og staldskoler, samt langt mindre fysiske afstande, som vi har i Danmark kan binde det langt bedre sammen.

Kontakt

Yderligere oplysninger vedrørende arkegårdsarbejdet:

arkegaarde@gmail.com